

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2020.1.16>

**«ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» І «СПОРТ»
ЯК БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

**“PHYSICAL EDUCATION” AND “SPORT”
AS THE BASIC CATEGORIES OF PROFESSIONAL SPORTS:
CONSTITUTIONAL AND LEGAL ASPECT**

Турянця О.О.,

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Встановлено, що державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115, не тільки визначає провідну роль фізичної культури і спорту в сучасному житті, але і вказує на необхідність удосконалення нормативно-правової бази галузі суспільних відносин. Актуальною залишається і проблема сутності та змісту законодавчої дефініції професійного спорту, його співвідношення з поняттями спорту, фізичної культури тощо. Аналіз чинної нормативно-правової бази у сфері професійного спорту свідчить про недостатню урегульованість проблеми правової термінології, відсутність загальнонаціональних стандартів, ігнорування елементарних правил формальної логіки в процесі побудови законодавчих дефініцій у галузі фізичної культури і спорту. Метою статті є огляд та конституційно-правовий аналіз базових для професійного спорту законодавчих понять «фізична культура» і «спорт». Досліджено нормативні визначення та проведено порівняльний аналіз цих термінів у юридичній науці, Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Спортивній хартії Європи. Розглянуто питання класифікації спорту, вплив особливостей його окремих різновидів на проблему визначення цієї дефініції на законодавчому рівні. Доведено тісний взаємозв'язок понять «фізична культура», «спорт», «професійний спорт»; при цьому професійний спорт є невіддільною частиною спорту взагалі, а спорт своєю чергою є складником фізичної культури. Встановлено відсутність визначень понятійного апарату у сфері спортивної діяльності у текстах Конституції України та основних законів зарубіжних країн. Запропоновано авторське визначення поняття «спорт».

Ключові слова: фізична культура, спорт, професійний спорт, конституційно-правовий аналіз.

Ще в XVII столітті французький філософ Рене Декарт зауважив: «Дайте термінам точне визначення, і це звільнить світ від половини хибних поглядів» [4, с. 9]. Чітке закріплення та

розуміння основних понять і термінів є запорукою успішної реалізації правових норм у будь-якій сфері правового регулювання та їх застосування у практичній діяльності.

Це цілком стосується і базових термінів сфери професійного спорту, розуміння яких на цей час залишається чітко не визначеним, а законодавчо закріплена дефініція є недостатньо досконалою, оскільки не враховує всіх ознак цієї діяльності на сучасному етапі розвитку.

Найбільш широким та багатограним серед категорій сфери спорту є поняття «фізична культура». Сьогодні є декілька його визначень, які суттєво відрізняються одне від одного. Серед них – визначення фізичної культури як одного з найважливіших культурних типів, який інтегрує напрями розвитку духовних і матеріальних цінностей, що безпосередньо визначають рухову активність людини. До явищ фізичної культури належать способи, види та результати діяльності людини, спрямовані на перетворення людиною своєї власної природи. Це та частина загальної культури, яка безпосередньо впливає не на предмети зовнішнього середовища, а на саму людину, її якості, можливості тощо [3, с. 70].

Предметом фізичної культури є природна здатність людини до свідомої рухової активності. З усіх різновидів людської діяльності саме фізична культура не тільки зберегла можливість безпосереднього прояву свідомої рухової активності людини, але й наповнила її відповідними нормами та правилами, що створювались протягом усього процесу існування фізичної культури. В цьому і полягає її особлива цінність як субкультури, здатної визначати характер і темпи розвитку людського організму [6, с. 17–18].

У зв'язку з цим обґрунтованим можна вважати розуміння фізичної культури як сукупності матеріальних (спортивні споруди, інвентар, знаряддя для спорту, медичне забезпечення тощо) та духовних (інформація, різноманітні види спорту, етичні й правові норми, які регулюють поведінку людини в про-

цесі фізкультурно-спортивної діяльності тощо) цінностей. У розвинутих формах фізична культура є поєднанням естетичних цінностей – фізкультурних парадів, спортивно-показових виступів, фестивалів з різних видів спорту. Результатом діяльності у сфері фізичної культури є фізична підготовка і ступінь досконалості рухових умінь та навичок, високий рівень розвитку життєвих сил, спортивні досягнення, естетичний та інтелектуальний розвиток [6, с.19–20].

Нормативне визначення фізичної культури міститься в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року (далі – Закон). Відповідно до т. 1 Закону фізична культура – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація. Вона є важливим засобом підвищення соціальної та трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування та розвитку дружніх стосунків між народами [1].

Одним із складників сфери фізичної культури є спорт. Правильне визначення поняття «спорт» принципово важливе для розуміння його окремих різновидів, в тому числі і професійного спорту, і, як наслідок, правового регулювання відносин у сфері професійного спорту.

Спорт – багатогранне комплексне поняття. У зв'язку з цим під час його визначення у науковців виникає чимало розбіжностей [7, с. 6–9]. Так, спортом є соціальний інститут виховання, що має характер ігрової фізичної діяльності, пов'язаної зі співставленням рівня розвитку фізичних та духовних можливостей [13, с. 6]. Спортом

вважається також будь-яка фізична діяльність, якій притаманний характер гри і яка припускає боротьбу людини з самою собою, з іншими людьми чи силами природи [13, с. 6]. Спорт також розглядається і як ігрова діяльність, спрямована на розкриття рухових можливостей людини в умовах змагальності [8, с. 12], або як спеціалізоване фізичне виховання, спрямоване на опанування майстерності в окремих видах рухової активності [9, с. 14].

Відсутність єдності серед учених відносно значення терміну «спорт» викликана великим часовим проміжком між появою перших форм свідомої змагальної діяльності та спеціальної підготовки до неї, що склалися вже на ранніх етапах розвитку культури, і виникненням самого поняття «спорт», яке, окрім своїх сучасних проявів, почало також вживатися для позначення перших форм свідомої змагальної діяльності [11, с. 25]. Це говорить про те, що після появи нового терміну «спорт» всі форми змагальної діяльності, які існували до цього та часто були зовсім не схожі одна на одну, почали об'єднуватися і тим самим істотно розмивати його зміст.

Історичний аналіз інститутів фізичної культури і спорту показує, що з моменту своєї появи поняття «спорт» ніколи не мало точного, однорідного змісту. В другій половині XIX століття до спорту відносили всі гімнастичні вправи, а також полювання на собак, стрільбу в ціль, фехтування, рибальство, мореплавство тощо [10, с. 3]. На цей час відсутня інформація, та не склалося єдиної думки щодо того, з якої мови походить даний термін. На думку Г. Сатірова, слово «спорт» виникло напередодні нової історії [14]. Спочатку воно з'явилося у французькій фонетичній формі “de sport”. Подібний вираз існував і в португальській та іспанській мовах, а в англійській та німецькій він трансформувався в “sport”. В. Столбов зазначає, що термін «спорт» походить

від давньолатинського слова «діспор-таре» – розважатися [10, с. 3].

О. Боровська дає наступне визначення спорту: «Спорт – органічна частина фізичної культури, особлива сфера виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності; фізичні вправи, які мають на меті розвиток і зміцнення організму» [5, с. 37].

Свою чергою В. Андрєф, В. Галкін, М. Ткалич вважають, що спорт є видом діяльності, який передбачає виробництво та споживання матеріальних благ. У спорті задіяні немалі кошти, а отже, і велика кількість робочої сили, тому він виступає одним із основних факторів впливу на розвиток виробничого потенціалу держави. Орієнтуючись на споживача, спорт займає провідне місце серед інших видовищних заходів, використовує елементи шоу, перетворюється на товар і, як наслідок, стає потужним сектором економіки.

Наявність кардинально різних суджень про спорт часто зумовлена тим, що в кожному конкретному випадку вчені під поняттям «спорт» розуміють один з його різновидів, до яких у вітчизняних та міжнародних правових актах відносять ті різновиди, які однозначно розглядаються сучасними дослідниками спорту. До них належать: по-перше, масовий спорт (участь у змаганнях з метою зміцнення здоров'я, розваги, відпочинку); по-друге, професійний спорт (об'єднує людей для вирішення комерційних питань та підкорюється законам реклами, прибутку, видовищності); по-третє, олімпійський спорт (декларує гуманізм, миротворчі традиції, чесну гру, що лежать в основі філософії олімпізму); по-четверте, спорт вищих досягнень (відіграє головну роль у пізнанні законів функціонування та розвитку людського організму, виявленні його резервів тощо);

по-п'яте, адаптивний спорт (так званий т.лімпійські спорт або «спорт інвалідів», що існує як засіб соціальної адаптації та інтеграції людей з обмеженими можливостями).

Більшість провідних вчених єдині у диференціюванні масового спорту та різних форм спорту вищих досягнень. Так, В. Келлер поділяє спорт на масовий і спорт вищих досягнень, який своєю чергою включає в себе професійний та аматорський (олімпійський) спорт. І. Переверзін вважає, що сучасний спорт вищих досягнень – це змішаний спорт, який об'єднує як спортсменів-професіоналів, так і спортсменів-аматорів, тому розділяти його на професійний і аматорський недоцільно. Це твердження є дуже неоднозначним, зважаючи на суттєву різницю в цілях та способах їх досягнення у професіоналів та аматорів. В той самий час слід погодитися з твердженням В. Платонова, на думку якого сучасний спорт поділяється на масовий, олімпійський і професійний. За даними О. Борисової та С. Матвеева, найбільш розповсюдженим у світі є поділ спорту на професійний, масовий, олімпійський, т.лімпійські та адаптивний [12, с. 31–33]. Подібна класифікація передбачена і т. 1 Закону, в якій зазначено, що спорт має такі напрями: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів, олімпійський спорт, т.лімпійські спорт, службово-прикладний та військово-прикладний спорт, спорт осіб з інвалідністю тощо [1].

Аналіз дефініцій спорту показує, що деякі науковці розширено тлумачать слово «спорт» та ідентифікують його з терміном «фізична культура». В окремих випадках учені, вивчаючи походження спорту і його суть, застосовують поняття «спорт» як родово по відношенню до фізичної культури. Так, А. Ісаєв спочатку аналізує спорт як більш широке поняття, потім переходить до вивчення поняття «фізична

культура» і надає визначення терміну «спорт», сформоване в Спортивній хартії Європи. В цьому документі зазначається, що спортом є «всі форми фізичної активності, що через епізодичну чи організовану участь спрямовані на прояв чи вдосконалення фізичного та розумового стану, формування соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях усіх рівнів» [2]. На основі цієї дефініції з'являється можливість розглядати термін «спорт» як домінуючий стосовно поняття «фізична культура», що і підтверджує вищезазначене положення Спортивної хартії Європи. В той самий час фізична культура включає в себе, окрім різноманітних форм фізичної активності, також систему поглядів, ідей та теоретичних положень, які відображають духовні і матеріальні цінності, на основі яких базується розвиток людської особистості.

Н. Візітей відмічає, що визначення спорту як фізичної, ігрової, змагальної та виховної діяльності не дозволяє остаточно відокремити спорт від інших соціальних видів діяльності та не дає можливість зрозуміти специфіку змагального, виховного чи ігрового моментів в самому спорті. На думку Н. Візітей, «спорт – це певна цілісність, і будучи такою, він не може висвітлюватися адекватно в науковому дослідженні «вищезазначеним чином» через механічну сукупність деяких ознак, незважаючи на їхню розповсюдженість» [7, с. 30].

В той же час С. Васильєв зазначає, що для узагальненої характеристики спорту як самостійного явища необхідно виділити найсуттєвішу з усіх його ознак – змагальність. Розуміння спорту насамперед як змагальної діяльності, якій передують зазвичай важка самостійна фізична підготовка, дозволяє відрізнити спорт від інших різновидів фізичної культури у всіх випадках, а також застосувати відповідну класифікацію спортсменів залежно від зайнятих ними місць та досягнутих результатів [6, с. 27–28].

Незважаючи на те, що змагальність визнається основною ознакою спорту, для нього характерна також і низка інших суттєвих ознак, таких як: спортивна спеціалізація (розроблена в національних та міжнародних документах уніфікована система видів спорту, яка поділяє всі види спорту на зимні і літні, олімпійські та т.лімпійські тощо); спрямованість на досягнення максимально можливих спортивних результатів (змагальність неодмінно призводить до постійного покращення спортивних результатів. В умовах конкуренції спортсмени здатні досягати максимально можливих результатів, що гарантують їм абсолютну перемогу. Однак при цьому головною особливістю цієї ознаки є досягнення максимально високих результатів відносно кожного різновиду спорту: спорту аматорського, спорту професійного, спорту вищих досягнень чи спорту інвалідів); виокремлення спортсменів за рівнем досягнутих результатів (дає можливість застосовувати спеціальну систему спортивних преференцій, створеної в якості заохочення та визнання домінуючих спортсменів).

На думку Н. Нероди, спорту як соціальному інституту притаманні наступні особливості, що визначають необхідність застосування спеціальних методів управління спортивними організаціями: використання спортивними функціонерами відчуття азарту для мотивації людей до споживання спортивних послуг; нестабільна якість товару (спортивне видовище) і високий рівень лояльності споживачів до нього; збереження конкурентного балансу між суперниками; максималізація прибутків зумовлена тривалістю спортивного сезону [12, с. 30].

Як специфічному феномену соціальної реальності, спорту притаманні певні функції, що безпосередньо пов'язані з його правовим регулюванням. Основними функціями сучасного спорту є: оздоровча, змагальна, освітня, виховна,

рекламна, економічна, функція пропаганди, наукова, комунікативна, функція зміцнення національного престижу тощо [16, с. 559].

Нормативне закріплення спорту міститься в т. 1 Закону: «Спорт – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них» [1]. Необхідно зазначити, що таке визначення спорту чітко відділяє поняття «спорт» від поняття «фізична культура» та показує їхнє реальне співвідношення, але жодним чином не вказує на одну з найважливіших характеристик сучасного спорту – його професіоналізацію та комерціалізацію. Варто погодитися і з думкою М. Ткалича про хибність визначення спорту і з погляду юридичної техніки, оскільки чітко не вказано, який вид діяльності, окрім фізичної та інтелектуальної, може претендувати на роль спорту [15, с. 25]. Таким чином, очевидно, що вітчизняне законодавче визначення спорту потребує істотного вдосконалення.

На підставі викладеного вище сформулюємо авторське визначення терміну «спорт» як діяльності суб'єктів у сфері фізичної культури, спрямованої на виявлення й уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній та психологічній підготовці, в інтелектуальному розвитку з метою досягнення спортивного результату шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них.

Отже, на основі проведеного дослідження понятійного апарату у сфері спорту можна зробити такі **висновки**.

1. Порівняльний аналіз понять «фізична культура», «спорт», «професійний спорт» вказує на тісний взаємозв'язок вищеназаних дефініцій; професійний спорт є невіддільною час-

тиною спорту взагалі, а спорт своєю чергою – складовою фізичної культури.

2. Тексти Конституції України та зарубіжних країн не містять визначень понятійного апарату у сфері спортивної діяльності; сутність та зміст даних термінів знайшли своє відображення у Спортивній хартії Європи, профільних законодавчих актах про спорт різних країн, зокрема у Законі України «Про фізичну культуру і спорт».

3. Вітчизняне законодавче визначення вищезазначених понять не врахо-

вує всіх ознак цієї діяльності на сучасному етапі розвитку, залишається чітко невизначеним, а тому потребує істотного вдосконалення. Вважаємо за доцільне термін «спорт» визначити як діяльність суб'єктів у сфері фізичної культури, спрямовану на виявлення й уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній та психологічній підготовці, в інтелектуальному розвитку з метою досягнення спортивного результату шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року №3808/12 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст.80.
2. Спортивная хартия Европы, принятая на 7 конференции 14-15 мая 1992 года. URL: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542>.
3. Алексеев С.В. Спортивное право России. *Правовые основы физической культуры и спорта : учебн. для студентов вузов*. Москва, 2005. 671 с.
4. Алексеев С.В. Футбольное право как новейшее направление спортивной юриспруденции: материалы X Международн. научн.-практ. конференции. Москва, 2016. С. 4–11. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=hnN0DQAAQBAJ&pg=PT169&lpg=PT169&dq=13>.
5. Боровська О.В. Короткий тлумачний словник термінів галузі фізичної культури та спорту. Львів, 2003. 54 с.
6. Васильев С.В. Особенности трудового договора профессиональных спортсменов и рассмотрение споров в области профессионального спорта: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 218 с.
7. Визитей Н. Н. Спортивная деятельность как социальный феномен: дис. ... д-ра филос. наук. Кишинев, 1985. 288 с.
8. Выдрин В.М. Введение в специальность: учебн. пособие для ин-тов физ. культуры. Москва, 1980. 124 с.
9. Гурвич С.С. Методологические основы социологии физической культуры и спорта: *Социальные основы физической культуры и спорта* / под. ред. Гурвич С.С., Морозов В.А. Київ, 1973. С. 8–24.
10. История физической культуры и спорта / под ред. В. В. Столбова. Москва, 2000. 489 с.
11. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Киев, 1999. 318 с.
12. Нерода Н. Організаційні та правові засади європейського професійного спорту : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту. Львів, 2018. 240 с.
13. Пономарев Н.И. Феномен игры и спорт. *Теория и практика физической культуры*. 1972. № 8. С.6-9.
14. Сатиров Г. История спорта. Москва, 1973. 254 с.
15. Ткалич М.О. Законодавче регулювання правового статусу професійних спортсменів в Україні: збірник наук. праць Нац. ун-ту Держ. податк. служби України. 2015. Київ. Вип. 1 (2). С. 24–28.
16. Чередник Р.В. Спорт як сфера правового регулювання: загальнотеоретичний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 556–562.

State targeted social program of the development of physical culture and sports for the period up to 2020, that was approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine in March 1, 2017 No. 115, not only determines the leading role of physical culture and sport in modern life, but also indicates the need to improve the legal framework in this public relations [4]. The problem of the essence and content of the legislative definition of professional sport, its correlation with the concepts of sport, physical culture, etc., is still relevant. The analysis of the current legal framework in the field of professional sport shows the lack of regulation of the problem of legal terminology, the absence of national standards, the ignoring of elementary rules of formal logic in the process of constructing legislative definitions in the field of physical culture and sports. The purpose of the article is to review the constitutional and legal analysis of the legal concepts of "physical culture" and "sport", which are basic for professional sports. The normative definitions were investigated and a comparative analysis of the terms was conducted in legal science, the Law of Ukraine "On Physical Culture and Sport", in the Sport Charter of Europe. The article deals with the classification of sport, the influence of the features of its individual varieties on the problem of defining this definition at the legislative level. The close correlation between the concepts of "physical culture", "sport", "professional sport" has been proved; professional sport is an integral part of sport in general, and sport, in turn, is part of physical culture. The absence of definitions of the conceptual apparatus in the field of sports activities in the texts of the Constitution of Ukraine and the basic laws of foreign countries is installed. The author defines the concept of "sport".

Key words: physical culture, sports, professional sports, constitutional and legal analysis.
